

Institut
Néerlandais

Centre culturel
des Pays-Bas

121 rue de Lille - 75007 Paris
www.institutneerlandais.com

BREITNER

PIONIER VAN DE STRAATFOTOGRAFIE

2 NOVEMBER 2011 - 22 JANUARI 2012

Het Kolkje en de Oudezijds Achterburgwal in Amsterdam, 1894-1898. Collectie Rijksmuseum

**VOOR HET EERST IN PARIJS:
Grote overzichtstentoonstelling van
foto's van Breitner**

Breitner – pionier van de straatfotografie
3 november 2011 – 22 januari 2012

Het Institut Néerlandais presenteert in samenwerking met het Rijksmuseum voor de eerste keer in Frankrijk een grote overzichtstentoonstelling van de foto's die de Nederlandse schilder George Hendrik Breitner (1857-1923) rond 1900 maakte. Breitner is vooral bekend als een eigenzinnige schilder van stadsgezichten, naakten en genrestudies. Deze tentoonstelling toont hem als een van de interessantste fotografen van zijn tijd die het leven in Amsterdam en andere grote steden als Parijs en Berlijn in een zeer persoonlijke en moderne stijl vastlegde. De tentoonstelling is van 3 november 2011 tot en met 22 januari 2012 te zien, tijdens Paris Photo, en maakt deel uit van het VIP programma van deze belangrijke internationale fotografiebeurs.

Precies een halve eeuw geleden werd ontdekt, dat Breitner niet alleen belangrijke schilder, maar ook een goede fotograaf was. In Nederland zijn sindsdien vele tentoonstellingen met zijn foto's georganiseerd, in Frankrijk is hij echter minder bekend als fotograaf. Zijn foto's zijn te vergelijken met die van bekende Franse tijdgenoten, zoals Pierre Bonnard, Maurice Denis, Henri Toulouse-Lautrec en Eduard Vuillard. Net als deze Franse schilders maakte Breitner vele snapshotachtige foto's op straat en intieme opnamen in familiekring. Breitner begon waarschijnlijk in 1889 te fotograferen, toen hij net een paar jaar in Amsterdam woonde. Als een van de allereerste verkende hij de mogelijkheden

van de toen net geïntroduceerde handcamera's, die gemakkelijk en onopvallend gehanteerd konden worden. Hij fotografeerde in deze snel veranderende, dynamische stad het leven op straat, gewone voorbijgangers, dienstmeisjes en arbeiders. Op de ongeveer 30 foto's die bewaard zijn gebleven van zijn verblijven in Parijs, zijn vooral paarden te zien, die toen nog in hoge getale het straatbeeld bepaalden. In de tentoonstelling zijn enkele van deze Parijse foto's te zien.

Brug over de Herengracht bij de Gasthuismolensteeg,
c. 1890-1900.

Collectie Rijksmuseum, Amsterdam

Uit de foto's die op de tentoonstelling te zien zijn, blijkt hoe hij met de fotografische techniek 'speelde'. Door tegen het licht in te fotograferen verkreeg hij krachtige silhouetten; door van zeer hoge of zeer lage standpunten te fotograferen, gaf hij vele foto's een ongewoon perspectief; door personen van zeer dichtbij te fotograferen, creëerde hij bijna vervreemdende beelden. Bovendien slaagde hij er met zijn opzettelijk

bewogen foto's in de bewegelijkheid van passanten op straat en de levendigheid van een grote stad te suggereren.

Breitner fotografeerde veel, direct en impulsief. Dat geeft zijn foto's een kracht die ontbreekt in het werk van beroepsfotografen die in Breitners tijd doorgaans veel statischer en plichtmatiger foto's maakten. Breitner brak met alle geijkte voorschriften en regels.

Twee vrouwen op de Dam, Amsterdam, 1901-1908.
Collectie RKD

Breitner - Pionier van de straatfotografie toont een uitgebreide selectie van Breitners foto's met veel stadsgezichten en beelden van het straatleven in Amsterdam. Uit het Rijksmuseum zijn 33 originele vergrotingen op imposant groot formaat afkomstig. Zij zijn aangevuld met een schilderij, een aquarel, twee schetsboeken, en een met verf bespate camera die Breitner intensief gebruikt heeft. Het Musée d'Orsay bezit twee schilderijen van Breitner. Eén ervan, het vroege *Clair de lune*, zal op de tentoonstelling in het Institut Néerlandais te zien zijn. Daarnaast toont de expositie enkele tientallen kleine originele afdrukken en moderne vergrotingen van Breitners negatieven, beide uit het bezit van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag.

De tentoonstelling is gemaakt in nauwe samenwerking met het Rijksmuseum.

Curator Hans Rooseboom van het Rijksmuseum zal tijdens Paris Photo op het Institut Néerlandais een lezing geven over de fotografie van Breitner.

Op pagina 4 volgt meer gedetailleerde informatie over Breitner en zijn werk

PRAKTISCHE INFORMATIE

Data tentoonstelling

3 november 2011 - 22 januari 2012

Openingstijden

Dagelijks geopend behalve maandag van 13u tot 19u

Persconferentie

Woensdag 2 november - 12u tot 14u

Vernissage publiek

Woensdag 2 november - 18u tot 20u30

Toegangsprijzen

Vol tarief: 4 €

Gereduceerd tarief: 2 €

Vrienden van het IN (S.A.I.N.) & ICOM: gratis

Adres en informatie

Institut Néerlandais

121 rue de Lille 75007 Parijs Frankrijk

T +33 (0)1 53 59 12 40

F +33 (0)1 45 56 00 77

info@institutneerlandais.com

www.institutneerlandais.com

Openbaar vervoer

Metro 12: Assemblée Nationale

Metro 13: Invalides

Bus: 63, 83, 84, 94, 72

RER C: Invalides of Musée d'Orsay

Voor meer informatie

Marieke Wiegel, Hoofd tentoonstellingen / Institut Néerlandais

m.wiegel@institutneerlandais.com

T: + 33 (0)1 53 59 12 48

Nederlandse pers

Elles Kamphuis, Pers & Publiciteit / Rijksmuseum

e.kamphuis@rijksmuseum.nl

T: +31- (0)20 6747172

Franse pers

Agence Catherine Dufayet

catherine.dufayet@wanadoo.fr / T +33

(0)1 43 59 05 05

Persbeeldmateriaal

Persbeeldmateriaal kan worden opgevraagd via de bovenstaande contactpersonen, beschikbaar in hoge en lage resolutie.

<http://institutneerlandais.wetransfer.com>

Breitner elders...

Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie:

Het RKD publiceert het eerste Engelstalige digitale overzicht van de foto's van de kunstenaar G.H. Breitner. Maar liefst 2.300 originele foto's uit de collectie van het RKD worden voor het eerst toegankelijk voor een internationaal publiek.

www.rkd.nl

Van Gogh Museum:

Het Van Gogh Museum in Amsterdam presenteert foto's van Breitner in de tentoonstelling *Snapshot. Schilders en fotografie 1888-1915*, van 14 oktober 2011 t/m 8 januari 2012. Deze tentoonstelling reist door naar de Verenigde Staten: Philips Collection, Washington, 4 februari - 29 april 2012 en Indianapolis Museum of Art, juni - september 2012.

www.vangoghmuseum.nl

Uitgebreidere toelichting op: Breitner - Pionier van de straatfotografie

Van schilder naar fotograaf

Hoewel Breitner in de eerste plaats schilder was, is het fotografische werk van zijn hand zo belangrijk en omvangrijk dat hij ook fotograaf genoemd kan worden.

Het was bekend dat Breitner fotografeerde, maar zelf heeft hij zich er zeer zelden expliciet over uitgelaten. In 1961, 38 jaar na zijn dood, kwam een groot gedeelte van zijn nitraatnegatieven, zo'n 2000 negatieven, boven water. In het materiaal komt Breitner naar voren als een fotograaf die het leven in de straten van Amsterdam vastlegde in een vroeg-modernistische, 'snap-shot' stijl. Veel later, in 1995, werden bij het Amsterdams Gemeentearchief nog eens 263 glasnegatieven gevonden. De meer verstilde stadsgezichten van Amsterdam op deze glasnegatieven zijn een aanvulling op het beeld dat bestond van Breitner en benadrukken zijn belang als fotograaf.

Botenwerf aan de Bickersgracht te Amsterdam, zonder jaartal. Collectie Rijksmuseum

In 1995 werden nog eens circa 300 afdrucken ontdekt bij de verzamelaar A.B. Osterholt, die hij in zijn bezit had gekregen via Breitners collega Kees Maks. In 1974 publiceerde hij deze afdrucken in boekvorm en in 1984 verkocht hij ze aan het Leidse prentenkabinet (tegenwoordig: Universiteitsbibliotheek Leiden, Bijzondere Collecties).

Breitner was een kind van zijn tijd en maakte net als andere schilders aan het einde van de 19de eeuw - Degas, Bonnard, Toulouse-Lautrec en Vuillard - gretig gebruik van het nieuwe medium fotografie.

In 1886 trok Breitner van het relatief rustige Den Haag naar Amsterdam, waar hij vanaf 1890 in deze snel veranderende, dynamische stad het straatleven, de gewone man, de dienstmeiden, de stadsgezichten, naakten en portretten, schitterende paardenstudies en militaire manoeuvres fotografeerde. De stad inspireerde Breitner en zo fotografeerde hij ook in Parijs.

Breitner de schilder

Breitner is in 1857 in Rotterdam geboren en na zijn schooltijd is hij naar Den Haag getrokken om schilderkunst aan de Kunst Academie te studeren. De bekende Rotterdamse historieschilder Rochussen was in die eerste leerjaren zijn grote voorbeeld. Langzaam maar zeker onttrekt Breitner zich echter aan de invloed van zijn leermeester en de Academie. Onder invloed van de nieuwe stromingen binnen de schilderkunst aan het einde van de 19de eeuw, het realisme en het impressionisme, ontwikkelde hij zijn eigen stijl.

Breitner wilde de mens in zijn dagelijkse bestaan schilderen. Hierin verschilde zijn schilderkunst sterk van dat van de schilders van de Haagse school die onder invloed van de Barbizon schilders zich meer richtten op het landschap.

Breitner was een dynamisch en extravert mens en Den Haag werd hem te landelijk. In 1886 vertrok hij naar Amsterdam waar hij als een vis in het water was. Breitner stortte zich in het in het *bohémienne* leven van Amsterdam, dat van de jonge dichters en schilders van de Tachtigers. En het is ook vanaf dat moment dat hij het leven in zijn stad fotografisch gaat vastleggen.

Breitner en de fotografie

In de tweede helft van de 19de eeuw ontwikkelde de fotografie zich razendsnel en werd ook toegankelijk voor een publiek van amateurfotografen. De technische mogelijkheden en de vereenvoudiging van het fotografische proces zorgden ervoor dat fotograferen binnen het handbereik was van een veel grotere groep liefhebbers kwam. De camera's werden lichter en er was geen statief meer nodig. In 1888 kwam de eerste Kodak uit: "You press the button and we do the rest"! De nitraatnegatieven, de zogenaamde rolfilms, werden steeds lichtgevoeliger, de lenzen kregen grotere lichtsterkte en het maken van *Instantanées* werd hierdoor mogelijk.

Twee vrouwen in de sneeuw, zonder jaartal.
Collectie RKD

Door de kortere belichtingstijden kon beweging, het fragmentarische worden vastgelegd.

Deze nieuwe beeldsthetiek vindt ook direct zijn weerslag in de schilderkunst van die tijd. Diagonale, ongebruikelijk afsnijdingen, bijzondere perspectieven waarin de horizon verhoogd of verlaagd wordt, de indruk van beweging etc. In de schilderkunst van Breitner vinden we al deze nieuwe compositorische elementen, die vanuit de fotografie lijken te komen, terug.

Zoals gezegd was Breitner geen uitzondering. Veel schilders aan het einde van de 19de eeuw fotografeerden. In 1889 schrijft de criticus Karl Raupp: "Today, open-air photography imbues the artist's work with fresh pulsating life, offering him a thousand valuable hints... The camera now forms as an essential part of studio equipment: out of doors it stands next to the painter's easel".

Breitner heeft zich slechts een enkele keer heel summier uitgelaten over de fotografie, maar noemde het medium niet in relatie tot zijn eigen schilderkunst. Eind 19de eeuw werd het debat over het gebruik van fotografie in de schilderkunst in alle heftigheid gevoerd en werd het vaak niet als positief ervaren als een schilder de fotografie als 'hulpmiddel' gebruikte. De komst van de fotografie werd als een bedreiging voor de schilderkunst gezien.

Nadat in 1961 de nitraatnegatieven van Breitner boven water waren gekomen ontstond er een nieuw beeld van de kunstenaar. Breitner bleek inderdaad zijn foto's te gebruiken in zijn schilderijen en aquarellen. Echter vrijwel nooit schilderde hij letterlijk een foto na. Hij gebruikte elementen uit zijn foto's, een gestalte, een gezicht, een perspectief. De foto's waren voor hem als schetsen en impressies.

Breitner fotografeerde veel, direct en impulsief. Uit de hoeveelheid foto's die hij heeft nagelaten en de hartstocht waarmee hij zijn beelden heeft

vastgelegd, spreekt zijn passie voor de fotografie.

Dynamiek en verstillig: twee constanten binnen de fotografie van Breitner

Amsterdam veranderde aan het einde van de 19de eeuw van een vrij landelijke stad in een moderne metropool waar ruimte moest worden gemaakt voor trams en treinen en stadsvernieuwing en -uitbreiding aan de orde van de dag waren. Breitner heeft in zijn fotografie deze veranderingen vastgelegd, de sloop en stadsdoorbraken, grachtdempingen, bouwputten en het voorbereidende werk voor de nieuwe stadswijken. Ook de Amsterdammers volgde hij met zijn handcamera. De karkruiers, de dienstmeiden, de kinderen langs de grachten, de passanten.

Vier meisjes op een onbekende plek in Amsterdam, zonder jaartal. Collectie RKD

Breitner fotografeerde vaak van dichtbij en vanuit een laag standpunt, alsof hij met de karkruiers mee de brug opliep en dezelfde haast had als de dienstmeiden in de Jordaan. Voor deze foto's van het straatleven gebruikte Breitner bij voorkeur een snelle, gevoelige film, de *Plaques photographiques Extra Rapide* van het bijvoorbeeld het merk *L'Avenir*.

Breitner zwierf door Amsterdam als een echte 19de eeuwse flaneur. Hij dook in het gewoel van de stad onder maar wist met zijn camera ook de afstand te houden. Zijn foto's, die de esthetiek hebben van

snap-shots zijn geen toevaltreffers, maar composities die de dynamiek van het stadsleven vastlegde.

De beelden worden gekenmerkt door diagonale composities, lage standpunten, sterke lichtcontrasten, beeldafsnijdingen en door bewegingsonscherpte. Door deze technieken wordt de illusie gewekt dat de dienstmeisjes, kinderen en werklieden het beeld in of uitlopen en wordt je als toeschouwer als het ware het beeld 'ingetrokken'.

Naast die levendige straatbeelden, maakten Breitner ook meer verstilde beelden. Stadsgezichten zonder passanten, atelierstudies van naakten en portretten.

Deze beelden laten grachten en kades zien, reflecties in water, muren van afbraakpanden met patronen van schilderresten en schoorsteenkanalen, liggende naakten en frontale portretten. Bij zijn atelierstudies, de naakten en de portretten, valt het op dat Breitner veel aandacht heeft voor de belichting en nauwkeurig de verhoudingen van het beeld en ook de lichtcontrasten bestudeert.

Ook voor de verstilde foto's geldt dat Breitner deze beelden gebruikten als studiemateriaal voor zijn schilderijen, maar vrijwel nooit letterlijk het hele beeld overnam. Het zijn persoonlijke impressies van de momenten van rust in de stad, in zijn atelier en in zijn leven.

Paardenstudies en de militaire manoeuvres

Een aparte categorie binnen het werk van Breitner zijn de paardenstudies en de militaire manoeuvres. Deze studies zitten tussen de dynamiek en de verstillig in. Breitner is bekend geworden door zijn schilderijen van de cavalerie en ook in zijn fotografie geeft hij er blijk van een voorliefde te hebben voor dit onderwerp.

Een Rotterdamse criticus van de Nieuwe Rotterdamse Courant vermoedt in 1887

dat Breitner wellicht door de fotografie is geïnspireerd bij het maken van zijn schilderijen van de cavalerie.

"Wonderbaarlijk springen de paarden ons tegemoet. Het is bekend, welke zonderlinge en onverwachte beelden de *photographie instantanée* van paarden in beweging gegeven heeft. Wellicht hebben deze beelden den heer Breitner geïnspireerd".

De nieuwe technieken en materialen binnen de fotografie in de tweede helft van de 19de eeuw maakten het mogelijk beweging goed te bestuderen en zo ook de ingewikkelde beweging van paarden. In de schilderkunst en ook bij Breitner lijkt dat een direct effect te hebben op de weergave van paarden in beweging. Op de ongeveer 30 foto's die bewaard zijn gebleven van zijn verblijf in Parijs, zijn vooral paarden te zien, die toen nog het straatbeeld ook in de Franse hoofdstad bepaalden.

zouden worden als kunstvorm die op zichzelf staat. Breitner was een enthousiaste fotograaf met een persoonlijke en dynamische stijl. Hij ging vrij onzorgvuldig met zijn foto's en negatieven om. En leek meer te geven om het resultaat, het beeld dan de techniek zelf. De foto's dienden voor hem als hulpmiddel bij het schilderen, als studiemateriaal voor licht en compositie, maar ook als de spiegel van de indrukken die hij in de straten van Amsterdam opdeed.

Spelend meisje in tuin, zonder jaartal.
Collectie Rijksmuseum

Toen Breitner zijn foto's maakte heeft hij waarschijnlijk nooit kunnen vermoeden dat ze tegenwoordig tentoongesteld

PERSBEELDEN

Krom Boomssloot bij de Koningsstraat in Amsterdam, zonder jaartal.
Collectie Rijksmuseum

Gezicht over Damrak, Amsterdam, 1890 of later. Collectie Rijksmuseum

Man en twee paarden bij het abattoir aan de Cruquiusweg, Amsterdam
Zonder jaartal. Collectie RKD

Hoek van de Kalverstraat en het Spui, gezien richting Rokin, zonder jaartal. Collectie RKD

Militaire manoeuvres, zonder jaartal. Collectie Rijksmuseum

Zandkruiers bij de Jacob van Lennepkade, met het kantoor en de fabriek van de stoomhoutzagerij Fijnhout in aanbouw, 1900-1901. Collectie RKD

Portret van Marie Breitner-Jordan met een kat op schoot, zonder jaartal.
Collectie Rijksmuseum

Marie Jordan naakt op de rug gezien, zonder jaartal.
Collectie Rijksmuseum